

Nr 90.

Ankom till riksdagens kansli den 23 april 1926 kl. 3 e. m.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens
övertagande av vissa fordringar hos svenska stenkolsaktie-
bolaget Spetsbergen m. m.*

(4:e avd.)

I en till riksdagen den 25 februari 1926 avlåten proposition, nr 195, har Kungl. Maj:t under åberopande av statsrådsprotokollet över handelsärenden för samma dag föreslagit riksdagen

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att med de större enskilda fordringsägarna och borgensmännen i svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen träffa överenskommelse i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som i det i statsrådsprotokollet förordade förslag angivits, rörande överlåtande på staten av deras fordringsanspråk å bolaget eller, därest sådan överenskommelse icke kan träffas, vidtaga åtgärder för avveckling av statens kapitalengagemang i nämnda bolag,

dels ock, vid bifall härtill, för tillvaratagande av statens intressen i bolaget såsom anslag å riksstaten för budgetåret 1926—1927 bland utgifter för kapitalökning anvisa ett belopp av 375,000 kronor med rätt likväl för Kungl. Maj:t att redan före nämnda budgetårs ingång taga angivna belopp i anspråk.

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

Departementschefen har i ärendet anfört bland annat följande.

»Det otillfredsställande resultat, som exploateringen av de svenska stenkolsfyndigheterna på Spetsbergen hittills medfört, kan i och för sig knappast utgöra tillräckligt skäl för uppgivande av det syfte, som varit bestämmande för statens kapitalinvesteringar uti ifrågavarande företag. Det har vid upprepade tillfällen betonats, att spetsbergstillgångarnas värde och ekonomiska betydelse borde bedömas icke endast med hänsyn till nuvarande eller för närmast följande år motsedda konjunkturer och förhållanden i övrigt utan med fästhet avseende på en längre framtid. Då inga omständigheter inträffat, som skulle göra det mindre önskligt nu än då statens engagemang i företaget gjordes att åt Sverige bevara dessa betydande tillgångar, synes det mig vara följdriktigt att icke nu avhända sig desamma.

Emellertid står det för mig fullt klart, att staten icke bör övertaga företaget, därest kostnaderna för övertagandet och för företagets bevarande i

statens ägo icke kunna hållas inom en jämförelsevis snäv ram. Från denna utgångspunkt har jag trätt i förbindelse med bolagets större enskilda fordringsägare och borgensmän för utrönande av deras villkor för överlåtande på staten av deras fordringsanspråk å bolaget. Efter förda förhandlingar hava dessa fordringsägare och borgensmän under hand lämnat mig ett förslag till uppgörelse på i huvudsak följande grunder. Ifrågavarande fordringsägare och borgensmän, som dels enligt mellan svenska staten och bolaget den 12 juni 1923 träffad överenskommelse tillhandahållit vissa säkerheter, mot vilka bolaget erhållit banklån till sammanlagt belopp av 1,050,000 kronor, varå ränta är ogulden från den 1 juli 1925, dels ock enligt förenämnda i augusti 1925 träffade avtal försträckt bolaget 150,000 kronor, förbinda sig att på svenska staten överlåta fordringsrätten gentemot bolaget för berörda försträckningar å tillhoppa 1,200,000 kronor jämte ränta på följande villkor: Köpeskillingen för fordringarnas överlåtande uträknas med utgående från ett totalvärde per den 1 juni 1926 på bolagets samtliga tillgångar av 1,000,000 kronor, vilket belopp utslås på bolagets samtliga skulder efter samma grunder, som gälla för upprättande av utdelningsförslag i konkurs. Därvid skall förenämnda fordran å 150,000 kronor jämte ränta och av staten till bolaget utlånade 200,000 kronor jämte ränta anses äga bästa förmånsrätt. Bolagets övriga skulder behandlas såsom oprioriterade i den mån de ej sasom löner, skatter eller dylikt äga förmånsrätt enligt lagens bestämmelser. Om detta anbud av staten accepteras, genomföres affären senast den 31 maj 1926 på det sätt att till representant för staten överlämnas i utbyte mot den uträknade köpeskillingen bolagets skuldförbindelser å 1,050,000 kronor och 150,000 kronor i sådant skick, att staten på grund av desamma erhåller fordringsrätt mot bolaget för 1,200,000 kronor jämte ränta. De av borgensmännen tillhandahållna säkerheterna skola av dem behållas liksom allt deras ansvar för bolagets ifrågavarande skulder skall upphöra. Samtliga av borgensmännen innehavda eller av dem kontrollerade stamaktier i bolaget skola, överlätna in blanco, tillika med nyss angivna skuldförbindelser, utan särskilt vederlag överlämnas till statens representant. Såsom villkor för uppgörelsen gäller, att det borgensansvar, som tre av borgensmännen iklätt sig för bolagets rederilån, avvecklas efter de regler, som skulle gälla, därest till säkerhet för lånet framför borgen funnes inteckningar gällande med bästa rätt i bolagets fartyg »Braganza» till belopp motsvarande den oguldna delen av rederilånet. De av enskilda aktieägarna utsedda ledamöterna i bolagets styrelse ställa vid anfordran sina platser till förfogande utan att påfordra något styrelsearvode.

Av en utav bolagets styrelse gjord uppställning över bolagets beräknade skulder per den 31 maj 1926 framgår, att den totala skuldbördan, fransett aktiekapitalet, då skulle uppgå till 3,595,911 kronor 87 öre, därav 2,248,661 kronor 87 öre till staten, 1,258,500 kronor till borgensmännen eller, med dessas borgen, till banker samt 88,750 kronor diverse, delvis tvistiga, skulder. Utgår man från denna uppställning skulle följaktligen vid en uppgörelse

med de enskilda större fordringsägarna och borgensmännen enligt det av dem framställda förslaget staten hava att till dem den 31 maj 1926 erlægga ett belopp av i runt tal 375,000 kronor. I fråga om bolagets diverse, delvis tvistiga, skulder kan för närvarande ej bedömas, om och i vad mån betalning av dessa skulder kan komma att påfordras. I varje fall torde dock icke nu medel för sådant ändamål behöva reserveras. Visserligen är det belopp, som staten ytterligare skulle nödgas investera i företaget vid en uppgörelse av nu antytt innehåll, mycket avsevärt, men det synes mig dock icke så överväldigande att det icke ur de synpunkter, som varit ledande för statens tidigare, omfattande engagemang i företaget, bör anses överkomligt.

Efter noggrant vägande av de olika skäl, som tala för och emot att staten faktiskt övertager företaget och därigenom hindrar en eljest antagligen oundviklig övergång av företaget på utländska händer, har jag stannat vid att finna skälen för ett sådant statsingripande vara de starkare under förutsättning av att övertagandet kan ske på i huvudsak de villkor, som uppställts i förut berörda förslag till uppgörelse mellan staten och de större enskilda fordringsägarna och borgensmännen, samt att bolagets omkostnader under de närmaste åren nedbringas till det minimum, som kan uppnås genom indragning av all bevakningspersonal å Spetsbergen. Förutom de i det föregående berörda omständigheter, som synas mig stödja denna åsikt, torde förtjäna framhållas, att staten genom övertagandet av företaget får möjlighet att välja en lämpligare tidpunkt än den nuvarande för affärens avveckling, därest det framdeles icke längre skulle anses önskvärt att företaget stannar i statens ägo. Möjligen kan tillfälle då också yppas till en försäljning inom landet. Vidare är det icke säkert, att, även om en omedelbar försäljning under hand av företaget nu beslutas, ett sådant program för avveckling av affären kan fullföljas. Såsom de sakkunniga påpekat, måste man räkna med att bolaget kan komma att försättas i konkurs. För tillvaratagande av statens intressen vid en sådan eventualitet kan det bli nödvändigt, att bolagets tillgångar inropas för statens räkning. För sådant ändamål torde det erfordras, att nödiga medel kunna disponeras vid risk att större förluster i motsatt fall åsamkas staten än som är nödvändigt. Det kan alltså, antingen beslut fattas därom eller icke, praktiskt sett bli ofrånkomligt för staten att övertaga företaget och de risker, som äro förenade därmed.»

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, har för sin del anfört följande:

»Då jag för min del icke kan förorda, att staten på nu föreslagna villkor träffar överenskommelse rörande överlåtande på staten av fordringsägarnas anspråk å bolaget, ber jag få till protokollet antecknat, att jag biträder föredragande departementschefens hemställan endast såvitt angår åtgärder för avveckling av statens kapitalengagemang i bolaget.»

Då vid 1923 års riksdag frågan om ytterligare anslag till Spetsbergsbolaget var före, framhöll utskottet, hurusom rådande osäkerhet på det internationella området, icke minst framträdande beträffande kolmarknaden, gjorde ett bedömande av företagets framtida utsikter synnerligen vanskligt. Med hänsyn till bolagets iråkade ekonomiska trångmål, närmast uppkommet genom det katastrofartade fallet av priset på stenkol, tillstyrkte emellertid utskottet, att fortsatt ekonomiskt bistånd lämnades, dock allenast i viss reducerad omfattning; det i propositionen begärda länebeloppet å 4,500,000 kronor ansågs böra minskas till 1,500,000 kronor.

Sammanlagt belöper sig svenska statens direkta insats i Spetsbergsföretaget till 3,700,000 kronor, vartill dock bör läggas — förutom uppkomna ränteförluster — ett mindre rederilån ävensom viss oreglerad skuld till statens järnvägar.

Kolpriset har sedan 1923 ytterligare sjunkit. Medan i maj 1923 dagspriset å prima engelska ostkustkol beräknades utgöra 33—35 kronor för ton fritt svensk hamn, uppgår priset i april 1926 till cirka 18 kronor. Motsvarande kostnader för spetsbergskolen, vilkas försäljningsvärde beräknas omkring 8 procent lägre, utgjorde cif svensk hamn, under år 1924 cirka 24 kronor och under år 1925 cirka 20 kronor för ton. Tidigare hysta förväntningar på att nedbringa bolagets självkostnader ha alltså infriats. Såsom i propositionen närmare belyses, har dock kostnadssänkningen icke kunnat hålla jämna steg med den fallande priskurvan å stenkol. Då nödvändiga förutsättningar för uppehållande av driften alltså för närvarande icke synas föreligga, bör, enligt vad tillkallade sakkunniga föreslagit, Spetsbergsbolagets verksamhet avvecklas.

Förevarande proposition avser emellertid att åstadkomma trygghet för att Spetsbergsfyndigheterna nu skola kunna bibehållas i svensk ägo. I sådant syfte har med de enskilda större fordringsägarna och borgensmännen preliminär uppgörelse nu träffats, enligt vilken rätten till ifrågasvarande fyndigheter skulle övergå på staten; det belopp staten härvid skulle hava att erlægga uppgår efter av departementschefen närmare angivna beräkningsgrunder till 375,000 kronor. Härtill komma vissa årliga kostnader för företagets fortsatta förvaltning, skatter m. m. Dessa kostnader hava beräknats till 10,000 kronor för år. Efter omkring 10 år måste emellertid enligt bergverksordningen för Spetsbergen (Svalbard) vissa arbeten verkställas för erhållande av utnål, och ungefär 5 år därefter inträder skyldighet att idka gruvdrift i sådan omfattning, att cirka 15 man måste vara i verksamhet å Spetsbergen året om.

Då utskottet för egen del har att angiva sin ståndpunkt till frågan om spetsbergsfyndigheternas fortsatta bibehållande i statens hand, vill utskottet erinra, hurusom det avgörande skälet för att statsmakterna lämnat detta företag sitt stöd varit vikten för landet att kunna förfoga över ifrågasvarande för svensk räkning ockuperade fyndigheter, vilka inrymma kol-

lager av största mäktighet och tillräckliga att under århundraden framåt lämna ett för landet mycket betydelsefullt bränsletillskott. Kraftiga uttalanden från representativt håll inom industrien och näringslivet i övrigt rörande den stora vikten av att de ifrågavarande stenkolstillgångarna på Spetsbergen bibehålles på svenska händer hava också förelegat. Dessutom har avseende fästs vid de ansträngningar och uppoffringar, som jämväl andra länder underkastat sig för att säkerställa sitt framtida bränslebehov. Härom vittna icke blott de mycket stora och svenska statens uppoffringar väsentligt överstigande kapital, som investerats på Spetsbergen från såväl norsk som holländsk sida, utan ock den allmänna internationella konkurrensen på bränsleområdet, vilken bland annat tagit sig uttryck i vissa förtrustrings- och monopolsträvanden.

Vad som sålunda tidigare anförts till stöd för att ifrågavarande kol-tillgångar måtte kunna tryggas åt landet torde alltjämt äga giltighet. Såsom i propositionen framhålles, synes emellertid den enda möjligheten för fyndigheternas bevarande i svensk hand, såvitt nu kan bedömas, vara, att svenska staten övertager dem.

Vid nu angivna förhållande har utskottet ansett sig böra tillstyrka, att det i propositionen framlagda förslaget till uppgörelse från riksdagens sida godtages.

På sätt departementschefen förutsatt, torde dock Kungl. Maj:t härvid böra förbehållas rätt att, därest överenskommelse efter nu angivna grunder icke kan träffas, vidtaga nödiga åtgärder för avveckling av statens kapitalengagemang i Spetsbergsbolaget.

Under återopande av vad utskottet sålunda anført, får utskottet, som framdeles under riksdagen avgiver utlåtande beträffande sättet för beredande av täckning för tillstyrkt anslag, nu hemställa,

att riksdagen må

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att med de större enskilda fordringsägarna och borgesmännen i svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen träffa överenskommelse i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som i förberörda i statsrådsprotokollet över handelsärenden den 25 februari 1926 förordade förslag angivits, rörande överlåtande på staten av deras fordringsanspråk å bolaget eller, därest sådan överenskommelse icke kan träffas, vidtaga åtgärder för avveckling av statens kapitalengagemang i nämnda bolag;

b) vid bifall härtill, för tillvaratagande av statens intressen i bolaget såsom anslag å riksstaten för budgetåret 1926—1927 bland utgifter för kapitalökning

anvisa ett belopp av 375,000 kronor med rätt likväl för Kungl. Maj:t att redan före nämnda budgetårs ingång taga angivna belopp i anspråk.

Stockholm den 23 april 1926.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar S. H. Kvarnzelius, A. C. Lindblad, J. L. Widell, C. P. V. Nilsson i Gränebo, J. Nilsson i Malmö, O. Bergqvist, J. G. Walles, C. I. Asplund, J. Jeansson, G. Kobb, A. R. Rooth och C. A. Carlsson i Gävle;

från andra kammaren: herrar A. Anderson i Råstock, K. V. Rydén, A. Wiklund, L. J. Carlsson-Frosterud, P. M. Olsson i Blädinge, O. Olsson i Kullenbergstorp, A. Å. Törnkvist i Karlskrona, E. Kristensson i Göteborg, J. Jönsson i Revinge, B. F:son Holmgren, J. Olofsson i Digernäs och E. G. E. Eriksson i Stockholm.

Reservation

av herrar S. H. Kvarnzelius, C. P. V. Nilsson i Gränebo, O. Bergqvist, G. Kobb, A. R. Rooth, C. A. Carlsson i Gävle, K. V. Rydén, O. Olsson i Kullenbergstorp, A. Å. Törnkvist i Karlskrona, J. Jönsson i Revinge och J. Olofsson i Digernäs, som ansett, att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition må bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga nödiga åtgärder för avvecklande på lämpligaste sätt av statens engagemang i svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen samt för detta ändamål för budgetåret 1926—1927 under riksstatens tionde huvudtitel anvisa ett reservationsanslag av 105,000 kronor med rätt likväl för Kungl. Maj:t att redan före nämnda budgetårs ingång taga angivna belopp i anspråk».